

УДК 355.4

В. В. Антонєць, Ю. П. Бабков, М. О. Єрмошин

ТИПОВА СХЕМА РЕАГУВАННЯ СИЛ ЄДС НА АВАРІЇ З ВИКИДАННЯМ СИЛЬНОДІЮЧИХ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН, ЯКА ЗУМОВЛЮЄ ОПЕРАТИВНИЙ РІВЕНЬ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ДІЙ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК

Класифіковано дії сил охорони правопорядку у формі службово-бойових дій як оперативне застосування. Розроблено типову схему реагування сил Єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру (ЄДС) на аварії з викиданням (загрозою викидання) сильнодіючих отруйних речовин, яка зумовлює оперативний рівень службово-бойових дій внутрішніх військ.

Постановка проблеми. У службово-бойовій діяльності внутрішніх військ (ВВ) можливо виділити тактичний і оперативний аспекти, тобто застосування підрозділів (частин, з'єднань) ВВ як у тактичному, так і оперативному масштабі. Дії внутрішніх військ тактичного масштабу достатньо повно розкриті в керівних та нормативно-правових документах [1 – 4]. Оперативні форми дій ВВ, які, як правило, притаманні діям внутрішніх військ у надзвичайних обставинах, описані та систематизовані набагато менше, ніж тактичні. Серед оперативних форм службово-бойових дій ВВ основна увага приділена діям, спрямованим на усунення загроз соціально-політичного характеру, яким здебільшого властива форма службово-бойових дій – спеціальна операція. Основними ознаками такої форми службово-бойових дій є національна значущість завдань, які покладаються на внутрішні війська, та явно виражена правоохоронна функція ВВ [5]. Ці положення знайшли відображення у нормативно-правових документах [6, 7], якими визначені функції, завдання та організація дій внутрішніх військ за кожною з конкретних ситуацій, що дає доволі повне уявлення про місце ВВ у разі дій у зазначених ситуаціях.

Дії внутрішніх військ у реагуванні на надзвичайні ситуації техногенного, природного характеру (НС) здебільшого здійснюються у сфері цивільного захисту в інтересах місцевих та центральних органів виконавчої влади, які є відповідальними за реалізацію державної політики у цій сфері: центральне та регіональні управління Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС), Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення обласних державних адміністрацій (ОДА). З першого погляду такий стан справ схиляє до думки, що

саме відповідальні за організацію та проведення органи державної влади та тимчасовостворювані ними управлінські структури повинні займатися питаннями розвитку механізмів реагування на надзвичайні ситуації, порядку проведення заходів та робіт із забезпечення та ліквідації наслідків НС, а інші державні органи виконавчої влади та їх формування, такі, як внутрішні війська, лише надавати ресурси для реалізації цих заходів. Такий упереджений підхід свідчить про невизначеність місця і ролі внутрішніх військ у реагуванні на НС як у науковій думці, так і у нормативно-правових документах. Це підтверджує й рівень наукового забезпечення службово-бойових дій ВВ у реагуванні на НС, яким сьогодні досліджені лише тактичні аспекти службово-бойових дій внутрішніх військ у реагуванні на НС, залишаючи поза увагою оперативні.

Такий стан справ спонукав авторів провести аналіз досвіду дій внутрішніх військ та іноземних спеціальних правоохоронних структур з військовим статусом у реагуванні на НС, наукової літератури, присвяченої цій темі, а також створити сценарій найбільш імовірної надзвичайної ситуації, у якій службово-бойові завдання, покладені на ВВ, обумовлять оперативний масштаб дій і дозволять визначити нові напрями наукових досліджень службово-бойових дій внутрішніх військ.

Мета статті – провести класифікацію дій сил охорони правопорядку у формі службово-бойових дій – оперативне застосування; розробити типову схему реагування сил ЄДС на аварії з викиданням (загрозою викидання) сильнодіючих отруйних речовин (СДОР), яка зумовлює оперативний рівень службово-бойових дій внутрішніх військ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стосовно висвітлення загальних положень щодо місця і ролі органів внутрішніх справ у структурі Єдиної державної системи

запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, правових основ організації діяльності органів внутрішніх справ у НС, організації управління, в основному, розглянуто у [8–10]. Є багато іншої додаткової літератури науково-методичного характеру, наприклад [11, 12], в якій висвітлюються підходи до визначення сил та засобів, що залучаються до діяльності в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, їх завдань та планування дій. Однак конкретних, чітко окреслених функцій, завдань, форм, способів дій внутрішніх військ у реагуванні на НС в оперативній формі службово-бойових дій у відомих джерелах, на жаль, не надається.

Виклад основного матеріалу. Завдання внутрішніх військ як суб'єкта функціональної підсистеми забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення безпеки дорожнього руху ЄДС залежно від характеру, масштабу надзвичайної ситуації, масштабу цілей, видів і кількості військових частин ВВ, які залучаються до реагування на НС, можуть виконуватися не лише у тактичних, а і в оперативних формах службово-бойових дій: коли завдання, покладені на внутрішні війська, будуть великими за обсягом, багатофункціональними і національного рівня; виконання цих завдань вимагатиме залучення різних за функціональним призначенням з'єднань, частин, підрозділів ВВ та сил інших державних органів виконавчої влади; коли будуть створені не властиві повсякденній діяльності тимчасові органи управління; завдання, покладені на внутрішні війська, будуть виконуватися протягом тривалого періоду часу у відриві від пунктів постійної дислокації; можливі значні негативні наслідки у випадку помилок в організації дій та взаємодії, бойового та всебічного забезпечення. Такі умови створюють надзвичайні ситуації у випадку виникнення крупних аварій на радіаційно-, хімічно небезпечних об'єктах. Найбільш яскравими прикладами таких аварій є Киштимська аварія на комбінаті "Маяк" 29 вересня 1957 р., унаслідок якої в забрудненій радіонуклідами зоні опинилась територія площею понад 23 тис. кв. км, в якій знаходилося 217 населених пунктів, понад 280 тис. мешканців, військове містечко та установа виконання покарань; аварія на хімічному підприємстві транснаціональної корпорації "Юніон Карбайд" в індійському місті Бхопал 3 грудня 1984 р., унаслідок якої була заражена

отруйною речовиною територія площею 40 кв. км з населенням 900 тис. людей, загинуло понад 2,5 тис. осіб, постраждало 500 тис. осіб; діоксинова катастрофа в італійському місті Севезо у 1976 р.; аварія у Віндскейлі (Північна Англія) на заводі з виробництва плутонію (зона радіоактивного забруднення становила 500 кв. км); аварія на ЧАЕС у 1986 р.

Внутрішні війська МВС України мають певний досвід дій тактичного масштабу у реагуванні на НС (пожежі на складах боєприпасів у н.п. Новобогданівка, н.п. Лозова, аварія на 12-му кілометрі перегону Красне – Ожидів Львівської залізниці та ін.). Тактичні форми спеціальних дій на відміну від оперативних мають універсальні способи дій, організація і проведення яких ретельно досліджені, описані і закріплені у керівних документах [1–4]. Найбільш організаційно складними та малодослідженими є дії ВВ у реагуванні на НС, які матимуть ознаки оперативного рівня застосування внутрішніх військ. Вони залежно від джерел загроз внутрішній безпеці держави, можливих умов їх зародження і поширення будуть відрізнятися від тактичних та одні від одних своїм наповненням та характером службово-бойових дій. Це спонукало авторів описати види і характер спеціальних дій внутрішніх військ оперативного рівня.

Як основний фактор розподілу спеціальних дій оперативного рівня за видами розглядається сфера діяльності правоохоронних органів, правоохоронних та військових формувань держави у формі оперативного застосування. У результаті аналізу джерел загроз внутрішній безпеці держави, можливих умов їх зародження і поширення можна дійти висновку, що вся сукупність оперативних дій щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави може бути подана такими видами спеціальних дій оперативного рівня:

- спеціальні дії із забезпечення державної цілісності;
- спеціальні дії щодо забезпечення громадської безпеки;
- спеціальні дії щодо цивільного захисту населення.

Характером спеціальних дій оперативного рівня будемо вважати сукупність загальних рис і властивостей, що притаманні спеціальним діям оперативного рівня і розкривають їх особливості та своєрідність. Для виявлення характеру цих дій є потреба зробити їх більш детальний поділ на

типи. Наприклад, спеціальні дії щодо цивільного захисту можна подати такими типами:

1) реагування сил охорони правопорядку на аварії на транспорті з викиданням небезпечних та шкідливих речовин;

2) реагування сил охорони правопорядку на аварії на залізницях, у тому числі в метрополітені, автотранспорті з тяжкими наслідками (катастрофи);

3) реагування сил охорони правопорядку на авіаційні катастрофи;

4) реагування сил охорони правопорядку на аварії на трубопроводах;

5) реагування сил охорони правопорядку на пожежі, вибухи;

6) реагування сил охорони правопорядку на аварії з викиданням (загрозою викидання) небезпечних хімічних речовин;

7) реагування сил охорони правопорядку на аварії з викиданням (загрозою викидання) радіаційних речовин;

8) реагування сил охорони правопорядку на раптове руйнування будівель та споруд;

9) реагування сил охорони правопорядку на аварії в системах життєзабезпечення;

10) реагування сил охорони правопорядку на аварії на очисних спорудах;

11) реагування сил охорони правопорядку на гідродинамічні аварії;

12) реагування сил охорони правопорядку на геологічні НС;

13) реагування сил охорони правопорядку на метеорологічні НС;

14) реагування сил охорони правопорядку на пожежі в природних екологічних системах;

15) реагування сил охорони правопорядку на інфекційні захворювання людей;

16) реагування сил охорони правопорядку на інфекційні захворювання сільськогосподарських тварин, птахів.

Із усіх 16-ти типів спеціальних дій сил охорони правопорядку щодо цивільного захисту населення найбільш поширеними є дії, які зумовлені виникненням аварій на потенційно небезпечних об'єктах. Високу аварійність на потенційно небезпечних об'єктах обумовлюють існуючі причини відмовлень устаткування, стан систем безпеки і рівень підготовки обслуговуючого персоналу, а також можливості нестандартних помилок з його боку. Неухильне зростання кількості таких об'єктів, їх одиничних потужностей та інтенсивності потенційно небезпечних технологій чи транспортних потоків тільки збільшують імовірність катастрофічних

наслідків аварій на цих об'єктах. Можна констатувати, що наслідки аварій залежать від оперативності і повноти вжитих заходів щодо запобігання їх подальшого розвитку. Тому в таких випадках істотна роль об'єктивно надається силам з високою мобільністю і значними можливостями, що й було передбачено під час організації ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. За такими показниками для Збройних Сил та внутрішніх військ ця роль у мирний час набрала оперативно-стратегічних рис.

Експертними оцінками підтверджується, що можливість подібних аварій зберігається на багатьох АЕС, особливо оснащених реакторами типу РВПК, а також на великих хімічних підприємствах і на деяких інших потенційно небезпечних об'єктах. Потенційно високий рівень їх безпеки, який вимагає готовності, властивий військам, до вжиття екстрених заходів широкого масштабу, збільшується тим, що більшість таких об'єктів в Україні і суміжних державах знаходиться в густонаселених районах, поблизу міст.

На цей час відповідно до Міжнародного реєстру у світі використовується у промисловості, сільському господарстві, побуті близько 6 млн токсичних речовин, 60 тис. з яких виробляються у великій кількості, у тому числі понад 500 речовин, що належать до групи сильнодіючих отруйних речовин – найбільш токсичних для людей. Усього в Україні функціонує 1 810 об'єктів промисловості, на яких виробляється, зберігається чи використовується понад 283 тис. т СДОР, у тому числі 9,8 тис. т хлору, 178 тис. т аміаку. Об'єкти народного господарства, на яких використовується СДОР, є потенційними джерелами техногенної безпеки, на кожному з них знаходиться у середньому 3–15-добовий запас СДОР. В останні роки великого поширення набув трубопровідний транспорт, у тому числі й для перекидання великих кількостей СДОР. Через територію України проходить аміакопровід Тольятті – Одеса виробничого об'єднання "Трансаміак", довжина якого складає на території України 1 022 км. При робочому тиску в трубопроводі 80 кг/см² кожен кілометр труби вміщує до 56 т аміаку. У зоні можливого ураження під час аварії може виявитися від 200 до 15 000 осіб. Установлений фірмою-виробником 20-річний термін експлуатації аміакопроводу закінчився в серпні 1997 р. У зоні розташування хімічно небезпечних об'єктів на території України проживає близько 23 млн людей (45 % населення країни), тобто ці об'єкти

надання медичної допомоги потерпілим важкого ступеня; 9 – медпункт сортування потерпілих; 10 – збірний, приймальний евакуаційний пункт, пункт посадки евакуйованого населення; 11 – хімічно-розвідувальний пост; 12 – важливий об’єкт під охороною правоохоронних органів; 13 – установи управління виконання покарань, лікувальні заклади, державні установи, які потрапляють під евакуацію; 14 – засоби оповіщення населення про виникнення НС; 15 – об’єкт НС; 16 – ділянка проведення аварійно-відновлювальних робіт; 17 – площадка заправлення ПММ; 18 – пункти тимчасового розташування сил реагування, резерв; 19 – пункт заправлення пожежних машин водою; 20 – маршрут пошуку осіб, які залишилися у небезпечному для перебування районі; 21 – маршрути евакуації населення; 22 – маршрути руху автомобілів швидкої допомоги; 23 – маршрути руху автомобілів, задіяних до проведення аварійно-рятувальних робіт; 24 – район посилення охорони громадського порядку; 25 – пункт реєстрації евакуйованого населення та ведення адресно-

довідкової роботи.

Під час аварії на хімічно небезпечному об’єкті I ступеня хімічної небезпеки основними суб’єктами реагування на надзвичайну ситуацію будуть функціональні підсистеми МНС, МОЗ та МВС. До складу функціональної підсистеми забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення безпеки дорожнього руху Єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного характеру ввійдуть регіональні підрозділи міліції громадської безпеки, підрозділи кримінальної міліції, підрозділи Державної служби охорони, підрозділи Державного департаменту у справах громадянства, іміграції та реєстрації фізичних осіб, з’єднання та частини ВВ. Місце внутрішніх військ у складі підсистеми ЄДС визначатиметься завданнями, які будуть на них покладатися (рис. 2).

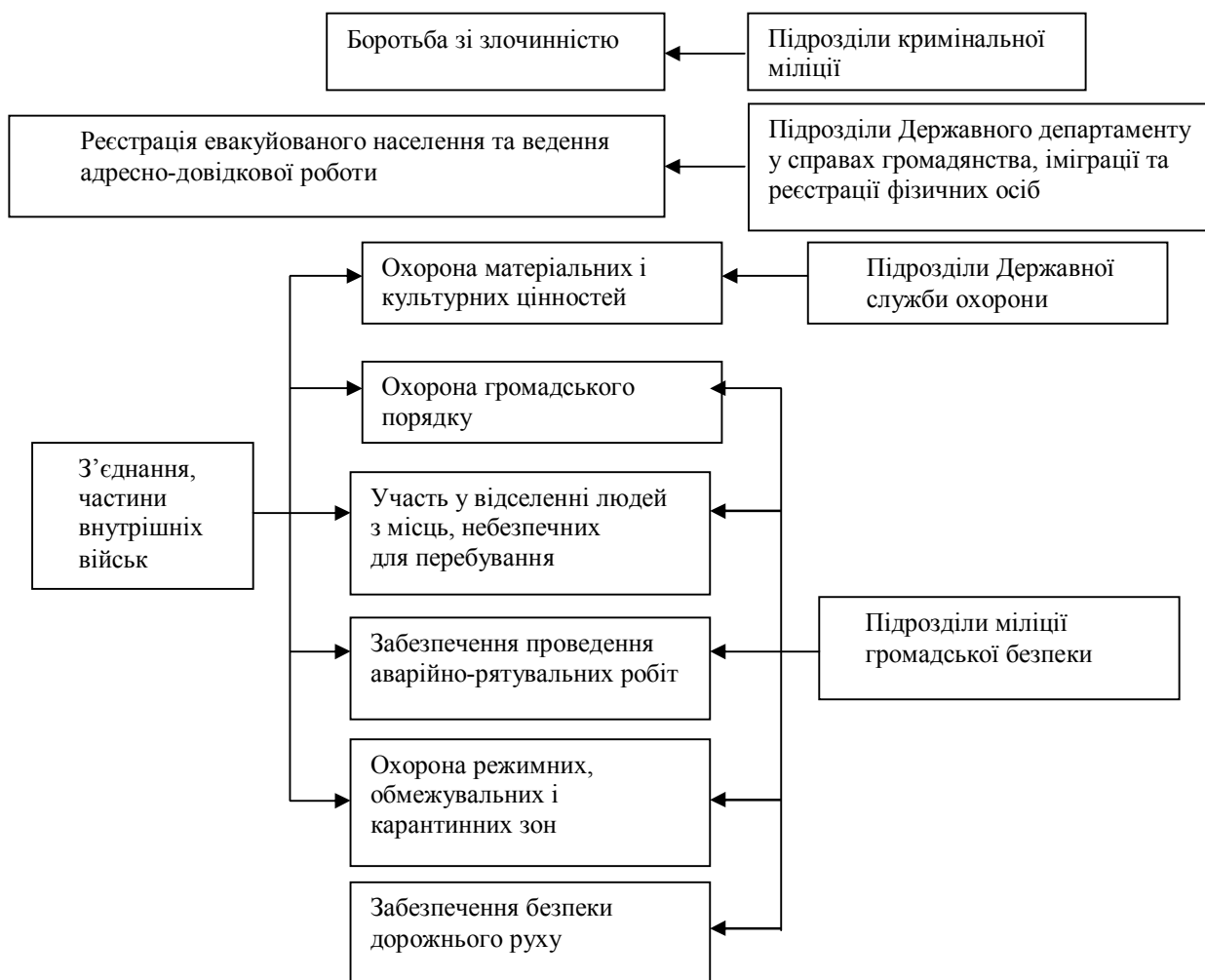

Рис. 2. Розподіл завдань між суб’єктами функціональної підсистеми забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення безпеки дорожнього руху ЄДС

Висновки

Діям внутрішніх військ у реагуванні на НС властиві як тактичні, так і оперативні форми службово-бойових дій. Ознаками оперативних форм дій ВВ у реагуванні на НС є такі: великі за обсягом багатofункціональні завдання національного рівня, покладені на внутрішні війська; залучення різних за функціональним призначенням з'єднань, частин, підрозділів ВВ та сил інших державних органів виконавчої влади; створення не властивих повсякденній діяльності тимчасових органів управління; виконання покладених на внутрішні війська завдань протягом тривалого періоду часу у відриві від пунктів постійної дислокації; можливі значні негативні наслідки у випадку помилок в організації дій та взаємодії, бойового та всебічного забезпечення.

Типова схема реагування ЄДС на аварію на хімічно небезпечному об'єкті, завдання угруповання внутрішніх військ як суб'єкта функціональної підсистеми забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення безпеки дорожнього руху ЄДС дають розуміння місця та ролі внутрішніх військ у реагуванні на аварії з викиданням (загрозою викидання) небезпечних хімічних речовин. Ефективність дій сил охорони правопорядку у реагуванні на НС залежить від обґрунтованого раціонального складу угруповання і розподілу сил за завданнями та часом їх виконання, що спонукає до розроблення відповідного наукового математичного апарату.

Список використаних джерел

1. Статут бойової служби військ внутрішньої та конвойної охорони : наказ МВС України № 050 від 10.11.1994 р.
2. Настанова зі служби спеціальних моторизованих військових частин міліції : наказ МВС України № 915 від 24.11.1996 р.
3. Тимчасове положення про організацію служби спеціальних моторизованих військових частин міліції, військових частин спеціального призначення та підрозділів оперативного призначення внутрішніх військ МВС України : наказ МВС України № 521 від 05.07.2005 р.

4. Настанова з бойової служби військових частин з конвоювання внутрішніх військ МВС України : наказ МВС України № 907 від 20.11.1999 р.

5. Шмаков О. М. Оперативні форми службово-бойових дій внутрішніх військ МВС України / О. М. Шмаков // Честь і закон. – Х.: Акад. ВВ МВС України. – 2004. – № 1. – С. 3–6.

6. Про затвердження Настанови про дії органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень : наказ МВС України № 1345 від 11.11.2003 р.

7. Про затвердження Настанови про заходи органів, підрозділів внутрішніх справ, частин внутрішніх військ МВС України щодо розшуку і затримання озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку : наказ МВС України № 230 від 24.04.1998 р.

8. Бандурка А. М. Действия органов внутренних дел по ликвидации последствий аварий, катастроф, стихийных бедствий и других чрезвычайных ситуаций / А. М. Бандурка // Проблемы пожарной безопасности. – 1993. – № 2. – С. 10–13.

9. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України / О. М. Бандурка. – Х. : Ун-т внутрішніх справ, 1998. – 480 с.

10. Кузніченко С. О. Органи внутрішніх справ в Єдиній державній системі запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: організаційно-правові питання / С. О. Кузніченко // Вісн. Ун-ту внутрішніх справ. – 2000. – № 11. – С. 102–106.

11. Лаптії В. А. Органи внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій: Правове регулювання управлінської діяльності / В. А. Лаптії // Українська академія внутрішніх справ. Науковий вісник. – 1996. – № 1. – С. 71–77.

12. Ложкин Н. Е. Планирование действий органов внутренних дел в особых условиях / Н. Е. Ложкин. – М. : Акад. МВД СССР, 1989. – 112 с.

13. Столяр Ю. В. Теоретичні основи реагування на надзвичайні ситуації / Ю. В. Столяр. – Кам'янець-Подільський : Військово-інженерний інститут при Подільській державній аграрно-технічній академії, 2005. – 248 с.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2009 р.